

УДК 811.111:81'373

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.27>

АНГЛІЙСЬКА ОЦІННА ЛЕКСИКА В ТЕКСТАХ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

ENGLISH EVALUATIVE VOCABULARY IN TEXTS OF FICTIONAL STYLE: FUNCTIONAL ASPECT

Соловйова Л.Ф.,

*orcid.org/0000-0001-5574-5251**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов**Поліського національного університету*

Хант Г.О.,

*orcid.org/0000-0003-3318-6684**кандидат філологічних наук, доцент,**завідувач кафедри іноземних мов**Поліського національного університету*

Статтю присвячено аналізу функціонування англійської оцінної лексики в текстах художнього стилю. Розглянуто питання взаємозв'язку понять функціонального стилю, жанру, типу тексту. Визначено таку ієрархію: функціональний стиль – жанр – тип тексту як різновид жанру. Доведено актуальність розвідок, спрямованих на виявлення, опис та класифікацію мовних засобів, що виражають оцінку. Художній текст у статті розглядається як такий, що спрямований насамперед на чуттєве відображення за допомогою уявлень, емоцій. Художнє відтворення включає в себе не тільки життєвий матеріал, але і його емоційне оцінне осмислення. Визначено, що особливо важливою в англійських текстах художнього стилю є роль оцінної лексики в описах портрету, пейзажу, опису місця дії. Портретні описи можуть бути як концентрованими, так і деконцентрованими. Концентрований портрет має ускладнену художню структуру завдяки поєднанню оцінної лексики (інгерентна й потенційна) з різними тропами. Ускладнена художня структура дозволяє передати великий обсяг інформації, що недоступна для передачі засобами елементарних мовних структур. У художній літературі деконцентровані портретні описи часто будуються за принципом контрасту, зокрема зовнішність персонажа протиставляється його внутрішньому образу.

Для типових мікротекстів художніх творів характерна оцінна лексика, що виражається здебільшого прикметниками. У художніх творах оцінна лексика належить до пропозиційного ядра тексту, виконує не тільки функцію повідомлення, але й текстоутворювальну функцію, а також функцію емоційного впливу на читача.

Окреслюється перспектива подальших наукових досліджень, що вбачається в аналізі функціонування оцінної лексики в текстах драматургії й у порівняльному аналізі питомої ваги оцінної лексики в текстах художнього та науково-технічного стилів.

Ключові слова: функціональний стиль, жанр, тип тексту, оцінна лексика, художній стиль.

The article is devoted to the analysis of the functioning of English evaluative vocabulary in texts of fictional style. The question of concept interrelation of functional style, genre, type of text is considered. The following hierarchy is defined: functional style – genre – type of text as a kind of genre. The topicality of investigations aimed at identifying, describing and classifying linguistic means of evaluation is proved. In our article fictional text is considered as aimed primarily at sensory reflection through ideas, emotions. Fictional reproduction includes not only vital material, but also its emotional evaluation. It is determined that the role of evaluative vocabulary in the descriptions of the portrait, landscape, description of the place of action is especially important in English language texts of fictional style. Portrait descriptions can be both concentrated and deconcentrated. Concentrated portrait has a complex fiction structure due to the combination of inherent and potential evaluative vocabulary with different tropes. The complicated fiction structure allows to pass a large volume of information that is not available for transmitting by means of elementary language structures. In fiction deconcentrated portrait descriptions are often built on the principle of contrast, in particular the appearance of a character is opposed to their inner image.

Typical fiction microtexts are characterized by evaluative vocabulary which is generally expressed by adjectives. In works of fiction evaluative vocabulary belongs to the propositional nucleus of the text, performing not only the function of the message, but also the text forming function, as well as the function of emotional impact on the reader.

The perspective of further scientific research is outlined, which is seen in the analysis of the functioning of evaluative vocabulary in drama texts and in the comparative analysis of the share of evaluative vocabulary in texts of fiction and scientific-technical styles.

Key words: functional style, genre, type of text, evaluative vocabulary, fictional style.

Постановка проблеми. У сучасних лінгвістичних студіях значна увага приділяється дослідженню питань взаємозв'язку понять функціонального стилю, жанру, типу тексту. Поняття мовленнєвого жанру пов'язують із поняттям «висловлювання» і розуміють як порівняно стійкий тематичний, композиційний і стилістичний тип висловлювань, зумовлених специфікою окремої сфери спілкування [1, с. 237]. Стиль безпосередньо пов'язаний із висловлюваннями та типовими формами висловлювань, тобто мовленнєвими жанрами [2].

Варіювання мовних одиниць, приналежних конкретному функціональному стилю, створює в мовному контексті ситуативні та контекстуальні контрасти [3, с. 147]. Окрім того, кожний жанр має свої варіанти – типи текстів.

Водночас специфічні особливості функціонування англійської оцінної лексики є предметом вивчення сучасних лінгвістичних студій [4; 5], що і зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовленнєві жанри й аналіз їхньої природи були об'єктом розгляду вітчизняних і зарубіжних мовознавців [6; 7; 8; 9; 10]. З іншого боку, питання дослідження оцінки та засоби її вираження в різних мовах висвітлено в наукових працях багатьох дослідників. Так, отримує розвиток аналіз засобів вираження категорії оцінки [11; 12], лінгвостилістичні засоби її вираження [13], прагматика засобів її вираження [14], що свідчить про актуальність розвідок, спрямованих на виявлення, опис та класифікацію мовних засобів, що виражають оцінку.

Водночас залишається ціла низка питань, пов'язаних із дослідженням функціонального аспекту оцінної лексики, що робить необхідним подальший аналіз цих одиниць.

Постановка завдання. Наше дослідження має на меті визначення ролі, місця, функціональних особливостей оцінної лексики в англійських текстах художнього стилю.

Виклад основного матеріалу. Мову не варто розглядати як щось єдине, гомогенне, що завжди і всюди підкоряється тим самим правилам і законам. Кожну мову можна розглядати як код, який являє собою норми літературної мови і який

розбивається на низку субкодів – функціональні стилі. Інакше кажучи, літературна мова – це варіант загальної мовної системи, а функціональні стилі – мова художньої літератури, мова газети, мова наукової прози, мова офіційних документів – варіанти цієї загальної мовної системи [15, с. 30].

Інтенсивному вивченню функцій мови в їхній відповідності до функціональних стилів поклали початок праці В.В. Виноградова. Одним із найважливіших положень теорії дослідника є розмежування стилів згідно з їхніми основними функціями (спілкування, повідомлення і впливу) у комунікативному акті [16, с. 6].

Функція спілкування (комунікативна функція) у найширшому сенсі лежить в основі всієї мовної діяльності. У більш вузькому сенсі її можна розглядати як використання мови в ситуаціях, у яких мовець не прагне відразу передати слухачу якусь інформацію, а хоче лише надати природності спільному перебуванню де-небудь, підготувати слухача до сприйняття інформації, звернути на себе його увагу [17, с. 508].

Однак, окрім цього, наявна ще необхідність не просто повідомити що-небудь, але й використовувати мову у функції, яку В.В. Виноградов назвав «впливом». Ця функція в найбільш повному вигляді здійснюється в художній літературі.

Водночас, однак, варто врахувати, що в сучасній лінгвістиці поширена думка, згідно з якою межі між функціональними стилями не можна розглядати абсолютними. У процесі зіставлення стилів необхідно враховувати жанрову своєрідність текстів (наприклад, наукова монографія – роман, наукова стаття – оповідання тощо). Деякі ознаки, які раніше приписувались тільки художнім текстам, як-от широке використання оцінної лексики, тією чи іншою мірою можуть бути властиві й іншим функціональним стилям.

Кожний функціональний стиль, незважаючи на свою специфіку і відносну обмеженість щодо інших стилів, являє собою водночас складне і якоюсь мірою неоднорідне явище. Природа такої неоднорідності значною мірою пояснюється наявністю різновидів текстів, що належать до якогось стилю, що позначаються терміном «жанр».

Система жанрів має свою специфічну цілісність, отже, структурованість: є жанри, пов'язані

з вираженням і формулюванням наукових теоретичних положень у науково-технічному стилі, – монографія, стаття, доповідь; жанри, що мають науково-нормативний характер, – реферат, анотація тощо. Ми зазначали, що типи текстів є варіантами кожного жанру. Наприклад, журнальна стаття може бути оглядовою, експериментальною, статтею – постановкою проблеми, полемічною статтею. Отже, складається така ієрархія: функціональний стиль – жанр – тип тексту як різновид жанру.

На відміну від раціонального відображення дійсності за допомогою висновків і теорій у наукових текстах, художній текст спрямований насамперед на чуттєве відображення за допомогою уявлень, емоцій. Художнє відтворення включає в себе не тільки життєвий матеріал, але і його емоційне оцінне осмислення.

Розглянемо роль оцінної лексики в деяких типових мікротекстах художніх творів, а саме – описах портрету, пейзажу, дії. Портретні описи можуть бути як окремими, концентрованими, так і деконцентрованими, тобто являти собою портретні ланцюжки, частини яких розташовані у вигляді мікропортретів упродовж всього твору, і або додають нові деталі, або акцентують і поглиблюють попередні.

Концентрований портрет має ускладнену художню структуру завдяки поєднанню оцінної лексики (інгерентна й потенційна) з різними тропами – метафорою, метонімією, порівняннями, метафоричними, метонімічними й компаративними епітетами тощо. Ускладнена художня структура дозволяє передати великий обсяг інформації, що недоступний для передачі засобами елементарних мовних структур.

Приклади ускладнених концентрованих портретів знаходимо в романі О. Хакслі «Жовтий Кром». Портретний опис священика Бодихема, кровожерного фанатика, який закликає Бога послати на загрузле у вадах людство страшну кару у вигляді нової світової війни, побудовано на широкому використанні уособлення метафори:

He was the man in the Iron Mask. A grey metallic face with iron cheek-bones and narrow iron brow; iron folds, hard and unchanging, ran perpendicularly down his cheeks; his nose was the iron beak of some thin, delicate bird of rapine. He had brown eyes, set in sockets rimmed with iron; round them the skin was dark, as though it had been charred. Dense wiry hair covered his skull; it had been black, it was turning grey. His ears were very small and fine. His jaws, his chin, his upper lip were dark, iron-dark, where he had shaved. His voice, when he spoke and especially

when he raised it in preaching, was harsh, like the grating of iron hinges when a seldom-used door is opened [18].

Тематична метафора *he was the man in the Iron Mask* розширюється в тексті багаторазовим повторенням атрибута *iron* із контекстуальним знаком «-» у функції метафоричних епітетів (*iron cheek-bones, iron brow, iron folds*), компонентів порівнянь і порівнянь-метафор (*his voice / <...> / was harsh, like the grating of iron hinges; his nose was the iron beak*). Оказіональну негативну оцінність набувають в цьому контексті розширеної метафори також атрибути *metallic* і *wiry*; дещо меншою мірою – *grey, narrow, hard, unchanging*, а також предикативи *dark, charred, black, grey, iron-dark, harsh*.

У художній літературі деконцентровані портретні описи часто будуються за принципом контрасту, наприклад зовнішність персонажа протиставляється його внутрішньому образу.

У романі «Джейн Ейр» Ш. Бронте ставила перед собою мету – на протигагу загальноприйнятій «красуні», яка зазвичай зображувалася в літературних творах того періоду, показати зовні непоказну, але привабливу завдяки своїй внутрішній шляхетності героїню [19]. Непоказною Джейн постійно підкреслюється автором у мовленні різних персонажів, у внутрішньому монологі, у самій розповіді. Так, покоївка Ебот просто називає її виродком: (“such a little toad as that <...>”). Рочестер під час першому знайомства з нею говорить, що вона схожа на вихідця з того світу (“you have rather the look of another world”), на сімейство Ріверс вона справляє враження блідості, дуже некрасивої дівчини, позбавленої чарівності (“pallid / <...> / not at all handsome / <...> / grace and harmony of beauty are quite wanting in those features / <...> /”). В описі зовнішності Джейн Ш. Бронте використовує оцінну лексику різного емоційно-оцінного забарвлення. Так, коли говорить про перше враження, яке справила Джейн на Ріверс, Ш. Бронте вживає образні виразні засоби і лексику, що підкреслюють важкий стан Джейн: порівняння *as white as clay or death* («бліда як крейда або смерть»), такі вирази, як: *a mere spectre* («просто привид»), *fleshless and haggard face / <...> / very bloodless* («змарніле, виснажене обличчя / <...> / зовсім безкровне»). З іншого боку, в описі зовнішності Джейн після того, як вона дізнається, що Рочестер любить її, переважає оцінна лексика зі знаком «+»: *blooming, smiling, truly pretty, sunny-faced girl, dimpled cheeks, blissful mood, radiant hazel eyes* («Квітуха, усміхнена, воістину гарненька, сяюча

дівчина, щоки з ямочками, блаженний стан, променисті карі очі»).

У портретних і пейзажних описах велику роль відіграє колірний колорит. Епітети кольору, залежно від характеру порівнянь і асоціацій, пов'язаних із кожним конкретним колірним образом, набувають у контексті закріплених позитивних або негативних емоційно-оцінних конотацій. Згадаймо «форсайтовський» колорит в романі Дж. Голсуорсі «Власник»: сірий, сірий зі сталевим відливом, сивий, блідий [20].

Ось як описує річку в ясний сонячний день Дж.К. Джером («Троє в човні (не кажучи про пса!)»):

The river – with the sunlight flashing from its dancing wavelets, gliding gold the grey-green beech-trunks, glinting through the dark, cool wood paths, chasing shadows 'er the shallows, flinging diamonds from the mill-wheels, throwing kisses to the lilies, wanting with the weirs' white waters, silvering moss-grown walls and bridges, brightening every tiny townlet, making sweet each lane and meadow, lying tangled in the rushes, peeping, laughing, from each inlet, gleaming gay on many a far sail, making soft the air with glory – is a golden fairy stream [21].

Прикметники кольору і світла gold, white, golden у даному мікротексті взаємодіють із дієслівними формами, що містять сему кольору / світла – flashing, gilding, glinting, silvering, brightening, gleaming і іменниками sunlight, diamonds, lilies, glory, створюють таким чином мажорно-світлову гаму.

Описи дій або стану персонажів у художніх творах завжди тісно переплітаються з іншими описами: супутніх обставин, характеристикою дійових осіб, залучених у дану ситуацію, тощо.

When Winterboerne inspected his company on the first day, his heart sank within him, – пише

Р. Олдингтон у романі «Смерть героя» [22]. Чому після огляду своєї роти Вінтерборн сповнився жаху? Він розумів, що варварство посилять під постріли цих хлопчиків із переляканими обличчями (it was monstrous to send these scared-looking boys into the line <...>). Вінтерборна мучить відповідальність за сто з гаком переляканих хлопчиків (frightened boys). Його душевне сум'яття підсилюється усвідомленням своєї власної недосвідченості, бо він доти вивчав військову тактику лише на папері (his own greenness, utter inexperience).

Оцінна лексика зазвичай входить у пропозиційне ядро тексту художнього стилю і служить не тільки цілям повідомлення, але і здебільшого цілям емоційного залучення уваги читача.

Висновки. Отже, у мові функціональний стиль виражається у формі жанрів і становить лінгвістичні особливості тексту. Наявна така ієрархічна залежність: функціональний стиль – жанр – тип тексту як різновид жанру. В англійських текстах художнього стилю роль оцінної лексики в описах портрету, пейзажу, опису місця дії особливо важлива. Портретні описи можуть бути як концентрованими, так і деконцентрованими. Для типових мікротекстів художніх творів характерна оцінна лексика, що виражається здебільшого прикметниками. У художніх творах оцінна лексика належить до пропозиційного ядра тексту, виконує функції повідомлення, текстоутворювальну функцію, а також функцію емоційного впливу на читача.

Перспектива наукових досліджень убачається в аналізі функціонування оцінної лексики в текстах драматургії та в порівняльному аналізі питомої ваги оцінної лексики в текстах художнього та науково-технічного стилів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бахтин М.М. Проблемы речевых жанров. Эстетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1986. 445 с.
2. Куранова С.І. Жанрові параметри створення дискурс-портрета публічної мовної особисті. *Magisterium*. 2017. Вип. 66 : Мовознавчі студії. С. 47–50. URL: http://ekmail.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11590/Kuranova_Zhanrovi_parametry_stvorennia.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 10.08.2021).
3. Eroms H.-W. Stil und Stilistik. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2008. 255 S.
4. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва : Наука, 1988. 341 с.
5. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. 3-е изд. Москва : КомКнига, 2006. 280 с.
6. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної генології : навчальний посібник. Київ : Академія, 2006. 247 с.
7. Вежбицка А. Речевые жанры. *Жанры речи*. Саратов : Колледж, 1997. Вып. 1. С. 99–111.
8. Дерпак О.В. Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти (на матеріалі української, англійської та польської мов) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2005. 196 с.
9. Черниш О.А. Співвідношення понять «Функціональний стиль», «Мовленнєвий жанр» і «Регістр дискурсу». *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 36–40.
10. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генологія наукової комунікації : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 420 с.
11. Приходько Г.І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові : монографія. Запоріжжя : Вид-во Запорізького державного ун-ту, 2001. 362 с.

12. Соловйова Л.Ф. Категорія оцінки у сучасній лінгвістиці. *Сучасні лінгвістичні студії* : навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 30–60.
13. Островська О.М. Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2001. 20 с.
14. Яновець А.І. Прагматика засобів вираження негативної оцінки в сучасній англійській мові. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Л. Українки*. 2007. Вип. 4. С. 248–252.
15. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. 5-е изд. Москва : КомКнига, 2007. 144 с.
16. Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики. Москва : Высшая школа, 1981. 320 с.
17. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. 2-е изд. Москва : УРСС ; Едиториал УРСС, 2004. 571 с.
18. Huxley A. *Crome Yellow*. Vintage Classics, 2009. 170 p.
19. Bronte Ch. *Jane Eyre*. Vintage Classics, 2016. 560 p.
20. Galsworthy J. *The Forsyte Saga*.. *Headline Review*, 2008. Book 1 : *The Man of Property*. 384 p.
21. Jerome K. Jerome. *Three Men in a Boat*. Oxford University Press, 2008. 112 p.
22. Aldington R. *Death of a Hero*. Penguin Classics, 2013. 344 p.